

départ le relèvement des avantages économiques, sociaux et stratégiques. Un seul projet français appartenant à A. Mathieu a été excepté.

Avant le déclenchement de la Première Guerre mondiale et pendant son déroulement aussi, les préoccupations des spécialistes roumains visant la question de la projection d'un canal entre Cernavoda et Constantza se sont manifestées moins fréquemment. Leur attention s'est dirigée vers des projets beaucoup plus nécessaires, comme le pont sur le Danube, entre Cernavoda et Fetesti, l'élargissement et la modernisation du port de Constantza. Mais des personnalités de Constantza ont élaboré des études et des articles appuyant l'idée de la construction d'un canal entre Cernavoda et Constantza.

Mots-clés: Canal navigable, Dobrogea, Canal du Danube-Mer Noire, projets.

CHESTIUNEA DOBROGEI ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-RUSE, VĂZUTĂ PRIN PRESA VREMII

Rezumat: Relațiile româno-ruse în perioada 1877-1945 au cunoscut toate formele de manifestare, de la alianțe militare la starea de război, după cum situația politică a zonei a evoluat, dar și în funcție de interesele geopolitice ale Rusiei, sau mai târziu ale Uniunii Sovietice. Poziția geografică a teritoriului Dobrogei a favorizat aceste manifestări, importanța culoarului dobrogean în tendințele de expansiune a Rusiei spre strâmtoarele Mării Negre, fiind evidentă. Pe de altă parte poziția României la gurile Dunării, ca garant al libertății navigației pe Dunăre, era susținută de alte puteri europene, astfel că menținerea echilibrului în zonă era importantă nu numai pentru România, ci și pentru întreg organismul european. În acest context, diplomația rusă a căutat să mențină o stare de provizorat în privința statutului Dobrogei, atât în perioada 1877-1880, după finalizarea conflictului militar cu Imperiul Otoman, cât și în anii următori, profitând de pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei și de prezența unei minorități bulgare, dar și ruso-lipovene în Dobrogea. Dosarul Cadrilaterului (1913-1940) a accentuat aceste tendințe, dar retrocedarea sa în anul 1940 și reîncadrarea Basarabiei la U.R.S.S. au făcut ca interesul rusesc pentru Dobrogea să slăbească. După 1945 se intră într-o altă logică politică, Uniunea Sovietică controlând politic și militar întreaga zonă.

Lucrarea de față face o trecere în revistă a momentelor când situația Dobrogei a fost pusă în discuție, cu accent pe declarațiile politice ale diplomaților și factorilor de răspundere din țările interesate, dar prezentând și modul cum chestiunea era privită de observatorii străini, de jurnaliștii de la marile cotidiene europene.

Cuvinte-cheie: Dobrogea, relațiile româno-ruse, geopolitica Mării Negre, presa.

*Membru al Societății de Științe Istorice Constanța; E-mail: cheramidoglu1959@gmail.com

Dobrogea a intrat în atenția marilor puteri europene pe măsură ce a devenit tot mai evidentă importanța sa economică și strategică. Astfel, după ce tratatul de la Viena din anul 1815 declarase libertatea navigației pe marile cursuri de apă, zona Gurilor Dunării devine importantă pentru asigurarea libertății navigației și deci a comerțului pentru țările din zonă, dar în același timp un loc de ciocnire a intereselor politice și economice ale Imperiului Otoman (Turciei, mai târziu), Rusiei și Austro-Ungariei.

Tratatul de la Adrianopole consfințește prezența rusească în nordul Dobrogei, brațul Sf. Gheorghe devenind frontiera sa sudică; mai mult chiar, pentru a asigura o zonă tampon, Rusia impusese ca o fâșie de teren de șase mile la sud de acest ultim braț al Dunării să rămână nelocuită. Prin stăpânirea singurei căi navigabile la acea vreme, Rusia își exercita un control direct asupra Valahiei și Moldovei și apoi asupra comerțului pe care Austria și alte țări îl aveau cu acestea.

Dar tratatul de la Adrianopole nu impunea Rusiei să asigure și adâncimea necesară navigației, prin lucrări de dragare a brațului Sf. Gheorghe, astfel că Austria a fost obligată să încheie o convenție în acest sens, în anul 1840, care permitea Rusiei să încaseze o taxă pentru lucrările de împiedicare a împotmolirii vaselor la gura fluviului. Rusia nu avea însă interesul de a respecta această înțelegere, așa că a lăsat ca acest braț să se colmateze, astfel încât brațul Chilia să capete cel mai mare debit. Acest din urmă braț fusese împotmolit în anii anteriori și acum se spera că putea fi redeschis navigației, iar Rusia, ce stăpânea portul Ismail, ar fi controlat comerțul pe Dunăre. Inițiativele austriece de construire a unui canal de la Cernavodă la Kustendge s-au lovit și ele de împotrivirea Rusiei, ce se arăta hotărâtă de a muta frontiera sa la sud de noul canal, ce putea fi considerat ca brațul cel mai sudic al Dunării¹.

Războiul din anii 1853-1856 a îndepărtat Rusia de Gurile Dunării, asigurând apoi libertatea navigației și a comerțului pe Dunăre și Marea Neagră, iar din 1860 s-a înființat Comisia Europeană a Dunării, însărcinată cu lucrările de asigurare a navigabilității Dunării. Treptat, Rusia și-a refăcut puterea militară și s-a manifestat concret pentru revenirea sa în zonă; diplomatic și militar, Rusia căuta să sprijine formarea unui stat bulgar puternic și întins teritorial, pe care să se bazeze în expansiunea sa spre strâmtoarele Mării Negre, dar în egală măsură urmărea revenirea la Gurile Dunării, prin anularea efectelor tratatului de la Paris. În aceste condiții războiul ruso-turc din 1877 era inevitabil și avea să ducă la schimbări majore în echilibrul politic al zonei, deși

¹ Felix Pigeory, *Les pèlerins d'Orient*, Paris, 1854, pp. 49-50.

ele nu erau anunțate oficial de la început. De acest război se leagă și independența statului român, iar de acum relațiile României cu Rusia au cuprins întotdeauna și chestiunea Dobrogei.

În ședința Senatului din seara zilei de 13 februarie 1878, I.C. Brătianu explica senatorilor care era interesul Rusiei în zonă, față de cel al României, invocând un document datat la 8 iunie 1877 și prezentat în parlamentul englez: „Ambasadorul Rusiei la Londra, Șuvalov, comunica lordului Derby, din partea principelui Gorceacov, care ar fi intențiunile Rusiei în privința resbelului și a scopurilor ce urmărește. În acest act se vorbește despre reluarea Basarabiei, despre care se menționează în diferite rânduri și înainte și după trecerea Dunării de către ruși. La început dar, Rusia vroia retrocesiunea Basarabiei, ca în locul ei să ni se recunoască independența. După ce însă ne-am proclamat noi independența, și nu mai avea ce să ne dea, atunci se înduplecă ca în locul Basarabiei să ne dea Dobrogea, însă sub suzeranitatea Porții. Cu alte cuvinte, sau Dobrogea fără independență sub suzeranitatea Turciei, sau independența fără nici o altă compensațiune. Iată care a fost înainte de Plevna intențiunea Rusiei, astfel cum rezultă din actele în chestiune. Cu ocaziunea Plevnei, când au venit să trateze cu noi, nu numai că ne acordau independența și ne-o recunoșteau, dar încă ne ofereau și Dobrogea cu cât vom vrea din Bulgaria. Vă întreb: cine putea să intre în tratațiuni pe piciorul acesta? Dar nu numai atât: când fu Plevna, mergeau și mai departe: ne lăsau să ne întindem până unde vom voi, ne dau chiar cetățile de pe țărmul drept. Vedeți dară cum s-a schimbat însăși Rusia, din diferite epoci, după cum ne conduceam noi. Când a văzut că suntem o națiune bravă și vie, atunci și dânsa și-a schimbat ideea zicându-și: este o națiune și trebuie să o menajăm”².

Presa străină urmărea cu atenție desfășurarea evenimentelor în Dobrogea și modul în care Rusia și România tratau această problemă. Un ziar francez transmitea veștile primite de la București la 26 martie 1878 în chestiunea Basarabiei și Dobrogei. Se nota astfel că: „Rusia a acceptat ca <<problema Basarabiei>> să fie adusă în fața congresului și rezolvată de acesta. Rusia se declară gata să păstreze pentru ea Dobrogea, dacă congresul se pronunță împotriva schimbului său. Rusia se ocupă de formarea personalului pentru administrarea Dobrogei și nu a Basarabiei”³.

La 11 noiembrie sosea la Constantinopole o știre conform căreia „rușii au completat rearmarea fortificațiilor de la Kustendje. Guvernatorul rus, după ce făcuse pregătirile pentru plecare, a revenit la hotelul său, declarând că va

² „Observatorul” din Sibiu, nr. 24, 22/3 aprilie 1878, supliment, p. 3.

³ „Le XIXe siècle”, nr. 2294, 28 martie 1878, p. 1.

petrece iarna la Kustendje. Rușii păstrează gările de la calea ferată. Românii sosiți la Mangalia au primit ordin să se întoarcă”⁴. Tot presa franceză anunța la 20 noiembrie că Brătianu informase Poarta că rușii puneau ca o condiție pentru evacuarea României, ocuparea orașului Kustendje și a altor puncte strategice din Dobrogea: „Ei reclamă în plus dreptul de a fortifica aceste puncte, în scopul de a avea o cale militară ce traversa România”⁵.

La 22 noiembrie 1878, ziarul „Le XIX siècle” publica sub semnătura lui E. Barbier un comentariu privind vizita contelui Șuvalov la Viena, văzând două scopuri pe care ambasadorul Rusiei la Londra le urmărea: aplicarea tratatului de la Viena, prelungirea termenului ocupației ruse în Turcia și apoi „anumite chestiuni relativ la Dobrogea”. Și afirma în acest sens că, „în ceea ce privește Dobrogea, pentru a-și asigura comunicația cu Bulgaria, Rusia ridică pretenția de a nu evacua această provincie și a o livra României doar atunci când o convenție îi va asigura dreptul de a construi și de a păstra permanent o rută militară cu etape, poște, cazărmi, etc. în această provincie. În plus, Rusia voia să păstreze Varna și să fortifice litoralul Mării Negre, până la Chilia. Guvernul român a protestat la Viena împotriva acestor pretenții. Conte Șuvalov ar fi oferit o compensație României, dar nicio decizie nu a fost încă luată. Este puțin probabil de altfel ca guvernul englez să consimtă la această remaniere”⁶.

Trei zile mai târziu același ziar prelua o știre din presa engleză, conform căreia se dădea ca sigur faptul „că Rusia, urmare a rezistenței României și a Austriei, pare dispusă să abandoneze cererea sa privind un drept permanent de trecere prin Dobrogea”⁷.

Pe 26 noiembrie, de la București sosea vestea că guvernatorul rus de la Tulcea emisese o proclamație prin care invita populația să se pregătească pentru a sărbători intrarea românilor în Dobrogea⁸. Un alt ziar prelua o știre din ziarul „Lloyd”, care considera că „rușii vor continua să ocupe pentru ceva timp frontierele Dobrogei”. În același număr însă publicul era anunțat de acordul dintre Rusia și România, după o depeșă venită la 27 noiembrie de la București. Se nota că „nu numai că țarul n-a pus nicio condiție pentru remiterea Dobrogei către România, dar el a anunțat de la Livadia pe prințul Carol, că lasă românilor toate fortificațiile ridicate de Rusia la Sulina și Kustendje”⁹. Anunțând intrarea armatei române în Dobrogea și citând

⁴ „Le Constitutionnel”, nr. 316, 12 noiembrie 1878, p. 1.

⁵ „Le XIXe siècle”, nr. 2527, 20 noiembrie 1878, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 2529, 22 noiembrie 1878, p. 1.

⁷ *Ibidem*, nr. 2532, 25 noiembrie 1878, p. 1.

⁸ *Ibidem*, nr. 25025, 28 octombrie 1878, p. 1.

⁹ „Le Constitutionnel”, nr. 332, 28 noiembrie 1878, p. 1.

proclamația domnitorului Carol către locuitorii dobrogeni, presa franceză adăuga: „dacă ar fi să credem o depeșă de la București, țarul n-a pus nicio condiție la predarea Dobrogei. Ar fi anunțat chiar pe prințul Carol că au abandonat românilor toate fortificațiile ridicate de ruși la Sulina și Kustendje”¹⁰.

După 1878, știri despre o posibilă rediscutare a statutului Dobrogei reapar uneori în presa străină, chiar dacă nu aveau întotdeauna o bază reală. De exemplu, în primăvara anului 1887 ziarul american „The New York Times” publica o știre de la București, conform căreia „rușii din Dobrogea se agită pentru unirea cu Bulgaria”¹¹.

Lupta pentru drepturi politice depline pentru locuitorii dobrogeni a înflăcărat spiritele atât în Dobrogea, cât și în parlamentul de la București. Conotațiile sale răzbat și în articole de presă legate de revizuirea legislației în domeniu. Iată un fragment dintr-un articol din 1895, elocvent în acest sens: „Din sorgine autentică suntem informați că revizuirea constituțiunii este definitiv hotărâtă în cercurile guvernamentale. Ceva mai mult: Regele sprijină călduros ideea revizuirii pentru a se da drepturi politice dobrogenilor. Regele stăruie să se facă tot fel de îmbunătățiri în această provincie pentru a o pune la adăpostul intrigelor muscălești și bulgărești și pentru a stârpi nemulțumirile locale”¹².

Și diplomații străini sesizau tensionarea relațiilor dintre țările interesate de Dobrogea. Astfel, la 13 august 1895, de Courcel, ambasadorul Franței la Londra îl încunoștința pe Hanotaux, ministrul Afacerilor Străine, despre ce aflase de la Thomas Sanderson, pe atunci subsecretar de stat pentru Afaceri Externe, legat de vizita familiei regale române la Viena. Acesta din urmă considera că vizita aceasta nu se realizase la invitația Curții austriece, ci era motivată de interesele părții române: „România are o mare teamă față de țelurile bulgare în Dobrogea. În urma ultimului război, ea a trebuit să cedeze Basarabia Rusiei, și a primit Dobrogea în schimb; ea nu vrea acum să fie expusă a pierde această provincie fără a recupera teritoriul pe care l-a plătit. Aceasta este ceea ce dorea să facă la Viena”¹³.

La rândul său, Soulange-Bodin, însărcinatul cu afaceri francez de la Berlin, îi scria la 18 octombrie 1895 ministrului său de la Paris despre

¹⁰ „Le XIXe siècle”, nr. 2536, 29 noiembrie 1878, p. 1.

¹¹ „The New York Times”, 4 februarie 1887.

¹² „Constanța”, an III, nr. 118, 17 decembrie 1895, p. 3.

¹³ Ministère des Affaires Étrangères, *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, tome XII, Paris, Imprimerie Nationale, 1951, p. 165.

impresiile pe care le făcuse în capitala Germaniei vizita ministrului de Externe al Rusiei, prințul Alexei Lobanov. Chiar dacă opinia publică influențată de presă avea o atitudine favorabilă față de politica Rusiei, cancelaria imperială se aștepta la complicații, inclusiv în România, „al cărei guvern s-a plâns cu fermitate în urma descoperirii unor afișe rusești, anunțând pentru primăvara viitoare proclamarea eliberării fraților oprimați”. La acest punct ministrul Hanotaux a făcut următoarea adnotare: „Aceasta îmi confirmă ceea ce mi-a spus Múnster: <<Rusia are o politică agresivă în Marea Neagră. Anul acesta este periculos>>”¹⁴. Două zile mai târziu, diplomatul de la Berlin nota în raportul său în legătură cu poziționarea noului șef al guvernului de la București, D.A. Sturdza (cunoscut pentru discursurile sale virulente în chestiunea Transilvaniei), că „în fața agitațiilor create de ruși în Dobrogea, niciun om politic serios român nu poate gândi la o altă politică externă decât cea a Triplei Alianțe”¹⁵.

Aflat la Sankt Petersburg, însărcinatul cu afaceri al Franței, de Vauvineux trimitea și el la 30 octombrie 1895 un raport către Hanoteaux, notând următoarele: „După războiul din 1877, rana lăsată în inima tuturor patrioților români nu s-a cicatrizat. Ei spun că nu uită că, venind în ajutorul armatei ruse oprită atunci în Bulgaria, luând parte cu strălucire la asediul Plevnei și cucerind reduta Grivița, își câștigaseră dreptul la un tratament mai bun decât cel la care au fost supuși la Berlin. În fața exigențelor Rusiei, protestele lor nu au fost ascultate și au trebuit să schimbe Basarabia, pe care o consideră un pământ românesc, pe mlaștinile Dobrogei. Ei nu au iertat încă ceea ce privesc ca pe o spoliere nemeritată și nu se simt mai asigurați asupra intențiilor de viitor ale Rusiei”¹⁶. Iar diplomatul francez mai adăuga că, așa cum ministrul Al. Lahovary îl lăsase să înțeleagă pe Hanoteaux, românii văd ca ambițiile „colosului moscovit” să se întindă până pe malurile Bosforului, ceea ce îl determinase pe regele României să ia măsuri pentru pregătirea armatei și a teritoriului și în același timp să întindă o mână adversarilor Rusiei.

Un document francez ni se pare a prezenta un interes aparte pentru acest subiect, pentru că el conține a relatare a unei întrevederi cu regele Carol, care doar tangențial atingea relațiile cu Rusia la acea vreme. În raportul său din 20 decembrie 1911 Jean Guillemin, delegatul francez în Comisia Europeană a Dunării, relatează o audiență obținută la regele României, care pe lângă multe alte subiecte s-a referit și la relațiile româno-ruse. Redăm în continuare acest

¹⁴ *Ibidem*, p. 247.

¹⁵ *Ibidem*, p. 270.

¹⁶ *Ibidem*, p. 269.

fragment din raport: „Sunt între ruși și noi – spunea regele – legături foarte puternice: toți românii știu ce datorează Rusiei, iar rușii ne-au dovedit în mai multe ocazii că nu și-au uitat datoria lor față de noi. Cooperarea noastră militară din 1877 a fost pentru ei de o valoare inestimabilă și nu au nicio dificultate în a o recunoaște. Pentru mine personal sunt amintiri pe care nimic nu le poate șterge: ziua declarării războiului a fost cea mai frumoasă zi a vieții mele, pentru că sunt ostaș înainte de toate. Din nefericire pentru noi, românii, am fost tratați rău apoi. După atâtea eforturi, atâtea sacrificii, aveam dreptul să credem că Rusia va renunța să ne reia Basarabia; eu însumi am primit în această privință promisiuni ce puteau fi considerate ca o garanție. După victorie, tonul s-a schimbat; se invoca necesitatea de a se ține cont de opinia publică din Rusia și de menajarea sentimentelor personale ale împăratului Alexandru al II-lea; au făcut sacrificiul mai puțin dureros oferindu-mi tot felul de compensații, dar decepția națiunii române a fost crudă. Anumiți patrioți ar fi vrut chiar să refuzăm Dobrogea, spre a accentua protestul nostru, arătând că România nu cedează decât cu forța. Din fericire opinia mea a prevalat și apoi toate străduințele mele au tins spre dezvoltarea acestui nou ținut a cărui valoare nu i-am cunoscut-o”¹⁷.

În anul 1911 istoricul francez René Pinon publica un important articol despre România, în cadrul căruia se referea și la Dobrogea, apreciind că aceasta juca un rol important în echilibrul politic european: „ea separă Rusia slavă de Bulgaria slavă”. Adăuga apoi că Stambulof îi răspunsese unui bulgar nemulțumit că Congresul de la Berlin nu acordase Bulgariei întreg malul drept al Dunării, spunând „Binecuvântați Cerul că Dobrogea vă separă de Rusia!” . Astfel politica Bulgariei putea fi independentă de cea a Rusiei, dar – aprecia autorul francez citat – „amintirile din epoca eroică, afinitățile de rasă, de religie și de interese ar putea, la un moment dat, să ducă la o alianță între cele două țări ce ar putea fi periculoasă pentru România”¹⁸.

Leon de Montesquiou făcea la începutul anului 1913 o analiză a diferendului de frontieră dintre România și Bulgaria, explicând interesul României în a dobândi o graniță ușor de apărat la sudul Dobrogei, dar și motivele Rusiei de a împiedica realizarea acestui deziderat. Nu era vorba doar de Silistra: „Frontiera ce pleacă de la Silistra și se termină la Marea Neagră, urmează un traseu ce nu oferă nicio apărare naturală. Așa a vrut Rusia la tratatul de la Berlin. Nu se punea problema de a oferi României <<o linie

¹⁷ Ministère des Affaires Étrangères, *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, tome premier, Paris, Imprimerie Nationale, 1929, p. 376.

¹⁸ René Pinon, *La Roumanie*, în „Revue des Deux Mondes”, tome 3/1911, p. 771.

strategică >> declarase aceasta. Refuzând României ca frontieră strategică o linie strategică, putem să ne gândim că Rusia a dorit să-și păstreze un culoar liber între teritoriul său și țările balcanice. Dar aceasta punea Dobrogea la discreția bulgarilor, declarau românii. Și iată de ce ei solicită ca frontiera să fie mutată mai la sud, până într-o regiune ce oferă o apărare mai ușoară¹⁹.

Ministrul Rusiei la București, Nicolai Schebeko, fusese însărcinat la începutul anului 1913 să aducă la cunoștința ministrului Afacerilor Străine de la București, „în cea mai amicală formă”, opiniile Rusiei privind litigiul de frontieră româno-bulgar. Pornind de la ideea că dorința Rusiei era de a vedea ca România și Bulgaria să întrețină raporturi cât mai bune între ele, nota ambasadei ruse atrăgea atenția că „o agresiune din partea României sau o ocupație armată, fără declarație de război, a unui teritoriu făcând parte din Bulgaria, atunci când aceasta nu a terminat încă cu Turcia, ar provoca în opinia publică rusă o explozie de simpatie în favoarea Bulgariei, căreia guvernul nu ar putea să-i rămână indiferent. În afară de aceasta, guvernul imperial nu se poate abține să observe că România, în negocierile sale, s-a îndepărtat mult de solicitările inițiale privind o rectificare strategică de frontieră, dând impresia, defavorabilă ei, că încearcă să profite de dificultățile Bulgariei”. Se exprima limpede ideea că Rusiei îi era imposibil să accepte ca Bulgaria să fie deposedată cu forța de o parte din teritoriul său. Dar nota afirma și disponibilitatea Rusiei de a se implica în acest diferend teritorial: „Guvernul imperial ține să adauge că în cazul în care România va accepta propunerile Bulgariei, va fi gata, la rândul său, să garanteze Dobrogea României, contra oricăror tentative din partea Bulgariei”²⁰.

În vara anului 1913, în mediile diplomatice se discuta oferta Rusiei, ce propunea unirea tuturor armatelor balcanice, inclusiv a României, împotriva Turciei, spre a impune apoi ca Adrianopolul să fie cedat Bulgariei, drept compensație pentru pierderile teritoriale suferite în Dobrogea de Sud. România însă, susținea presa vremii citând aceleași surse diplomatice, nu era interesată de o „aventură” în Balcani și nu dorea să se amestece în treburile interne ale Turciei²¹.

Analizând apropierea româno-rusă din primăvara anului 1914, editorialistul francez Charles Rivet se referea la Conferința Ambasadorilor de la Petersburg, din 31 martie 1913, unde se încercase reglementarea litigiului de

¹⁹ „L'Action française”, nr. 10, 10 ianuarie 1913, p. 2.

²⁰ Nota ambasadorului Rusiei, în *Documents Diplomatiques français. 1871-1914, Série 3, tome 5, p. 375.*

²¹ „L'Homme libre”, nr. 88, 31 iulie 1913, p. 3.

frontieră bulgaro-român. În opinia sa, rolul principal îl avusese ambasadorul francez Delcassé, care urmărise la acea întrunire două scopuri: „pe de o parte să găsească un compromis între cererile românilor și rezistența bulgară, de natură să satisfacă Bucureștiul fără a răni Sofia, iar pe de altă parte să profite de negocierea intereselor românești spre a lucra în sensul unei apropieri între România și Rusia”. Iar în concepția autorului citat, Delcassé a reușit în demersul său. Guvernul român obținuse ce solicitase, dar nu mai mult decât Sofia ar fi putut accepta; astfel, pericolul unui război fusese pe moment înlăturat. Evoluția ulterioară a situației în Balcani a impus României o politică în forță, ce urmărea - spunea autorul francez citat - menținerea unui echilibru în zonă. Creșterea rolului statului român în politica acestei părți a continentului european presupunea însă și apropierea de Rusia, în condițiile în care relațiile cu Austro-Ungaria erau deja tensionate în vremea războaielor balcanice²².

Diplomatul rus Anatoli Vasilevici Nekliudov avea să explice mai târziu astfel poziția Rusiei la 1913: „La începutul lui 1913, când cererile României privind Bulgaria începeau să se contureze, d. Sazonov a gândit că era oportun să nu conteste fundamental punctul românesc de vedere, ci, din contră, să-l sprijine până la punctul în care fără a afecta Bulgaria prea mult, s-ar oferi o satisfacție României”. Insistențele autorului citat față de premierul bulgar și regele acelei țări au dat roade, Bulgaria acceptând să participe la conferința Ambasadorilor de la St. Petersburg, prezidată de același Sazonov²³. Se știe că România nu a fost mulțumită de rezultatul obținut, Silistra și o fâșie îngustă de frontieră, și și-a rezervat dreptul de a regla litigiul său cu Bulgaria ulterior²⁴. Implicarea României în al doilea război balcanic avea să aducă rezolvarea – din punctul ei de vedere – a litigiului de frontieră cu Bulgaria; prin tratatul semnat la București, România obținea sudul Dobrogei, satisfăcând astfel solicitările strategilor săi militari. Dar în același timp se înmulțeau problemele legate de stabilitatea din Dobrogea, unde minoritatea bulgară devenea acum mai numeroasă.

Nicolae Dașcovici, bun cunoscător al problematicii Dunării și strâmtorilor Mării Negre, scria în anul 1924 un articol ce acuza Rusia de tendințe de acaparare a zonei de la Gurile Dunării. Remarcând ușurința cu care la

²² „Le Temps”, nr. 19262, 1 aprilie 1914, pp. 1-2.

²³ A. Nekliudoff, *Diplomatic reminiscences before and during the World War, 1911-1917*, New York, 1920, pp. 152-153.

²⁴ Despre Conferința de la Petersburg și problema Silistrei, vezi pe larg la Claudiu-Lucian Topor, *Germania, România și războaiele balcanice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.

Conferința de la Londra din anul 1883 Rusia reușise să sustragă brațul Chilia de sub controlul comisiei internaționale, autorul se referea apoi la acțiunile ulterioare ale acestei mari puteri, venite în succesiunea tratatelor de la București, Akerman și Adrianopole, toate menite să-i asigure drumul spre Balcani și strâmtori. „Zece ani mai târziu, un nou asalt s-a dat gurilor Dunării prin seria de conflicte provocate cu România, pentru una din gurile brațului Chilia, Stari-Stambul, unde Rusia nu era singura stăpână. Mutând frontierele rusești în apele noastre printr-o hartă *sui generis* întocmită de căp. Golicov, devenit apoi amiral, și provocând așa zise <<conflicte de pescari>> spre a determina o nouă delimitare a apelor de la gura Stari-Stambul, Rusia nu urmărea în realitate decât să pună stăpânire exclusivă și pe această gură a brațului Chilia. Cu alte cuvinte, în locul marilor asalturi militare și diplomatice asupra gurilor Dunării, de la începutul veacului XIX-lea, mici atacuri locale, adevărate acte tănuite de banditism cu ajutorul pescarilor lipoveni – sistematic colonizați în Deltă și susținuți de oficialitatea rusă – iar totul executat cu siguranța succesului împotriva unui stat vecin considerat în neputință de a rezista și, mai ales, de a riposta!”²⁵.

Vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța, din iunie 1914, a fost interpretată și ca un gest prin care Rusia aproba acțiunile României în Balcani din ultimii ani, mai concret chiar pacea de la București ce reșezase echilibrul fragil din zonă. Unele gesturi diplomatice legate de acest moment au iritat însă oficialii bulgari și ele vor fi reamintite în anii următori, în contextul creșterii curentului anti-rus din clasa politică a Bulgariei. Amintim astfel relatarea lui G. Diamandi, ce scria mai târziu că, în timpul vizitei, regele Carol I a oferit țarului comanda unui regiment, gest obișnuit în epocă; regimentul 5 Roșiori urma să se numească de atunci „Regimentul Țarul Nicolae al II-lea”. Bulgarii au remarcat însă că era vorba de regimentul ce intrase primul în Cadriater, în timpul campaniei din anul 1913 și care avea acum reședința la Dobrici²⁶.

Atunci când, mutat de la Londra la Petrograd, Madjarov își lua în primire postul de ministru al Bulgariei în Rusia (ocupat anterior de generalul Radko Dimitrief), el făcea și câteva declarații presei, apreciate ca importante la vremea aceea, când Bulgaria căuta încă bunăvoința Rusiei. Reținem pentru tema noastră următoarea frază din textul preluat de presa franceză: „Nefericita noastră țară trece acum prin încercări dureroase. Am fost foarte întristați de pacea de la București și sunt câteodată voci gata să acuze Rusia de a fi făcut

²⁵ N. Dașcovici, *Rusia și gurile Dunării*, în „Societatea de mâine”, an I, nr. 23, 21 septembrie 1924, p. 453.

²⁶ „Revues des deux mondes”, tome 49, 1 ianuarie 1929, p. 796.

jocul României. Dar sunt voci izolate și ele nu trebuie să provoace nicio iritare în Rusia”²⁷.

Aflat la Roma în ianuarie 1915, Nikola Ghenadief, ministrul bulgar pentru Afaceri Străine, a făcut unele declarații corespondentului agenției telegrafice de la Petrograd, privind poziționarea Bulgariei în războiul mondial. „Noi avem nevoie să ne menținem neutralitatea și să nu atacăm Serbia, ceea ce ar fi un act ostil față de Rusia și ar afecta dureros întregul popor bulgar, veșnic recunoscător față de Rusia, care a sacrificat o sută de mii de oameni pentru eliberarea noastră. (...) Relațiile noastre cu România se ameliorează pe zi ce trece”²⁸.

După intrarea României în război presa bulgară a trecut la un ton agresiv și față de marea țară prietenă de la răsărit. Se cita astfel în ziarul francez „Le Gaulois” din 24 septembrie 1916 un articol din „Echo de Bulgarie”, unde se puteau citi următoarele: „Eram convinși că doar la apariția unei armate ruse în Dobrogea, soldații bulgari ar depune armele lor. Departe de a-și arunca armele, batalioanele bulgare s-au lansat la atac cu o ardoare ce depășește orice imaginație. Disprețuind arta războiului, pe care o cunosc atât de bine, soldații noștri au tras în timp ce stăteau în picioare... Luptele ce se desfășoară în câmpiile însângerate ale Dobrogei marchează emanciparea completă a Bulgariei contemporane”²⁹.

Revoluția rusă nu avea să schimbe modul în care conducătorii Rusiei vedeau situația din zona Dobrogei. Presa vremii consemna principiile unei păci pe care maximaliștii ruși o vedeau realizabilă după revoluția lor. Citând presa din Elveția, francezii erau informați despre ideile principale ale rușilor, pe care Skobelev trebuia să le aducă la cunoștința cancelariilor europene. Astfel, conform celor publicate în „Volksrecht” din 6 noiembrie 1917, „România va fi restabilită în vechile sale frontiere, cu condiția de a acorda fără rezerve o autonomie provizorie Dobrogei, ce va primi și dreptul de a-și decide singură soarta”³⁰.

La 30 decembrie 1917 săptămânalul catolic francez „L’Univers”, publica un articol dedicat situației dificile a României; sub pseudonimul Trigée, autorul se oprea și asupra chestiunii dobrogene, scriind: „știm că achiziționarea Silistrei a lăsat o mare rană în inima bulgarilor. Iar în Rusia s-au sprijinit întotdeauna bulgarii împotriva românilor. Și chiar după revoluție, în

²⁷ „Le Temps”, nr. 19480, 6 noiembrie 1914, p. 4.

²⁸ „Le Temps”, nr. 19564, 29 ianuarie 1915, p. 2.

²⁹ „Le Gaulois”, nr. 14225, 24 septembrie 1916, p. 4.

³⁰ Minister de la Guerre în „Bulletin de la presse suisse”, nr. 60, 24 noiembrie 1917, p. 4.

ciuda tuturor exemplelor evidente, domnul Miliukov, care fusese un ministru de externe cum își dorea Antanta, a rămas bulgarofil". Iar mai departe adăuga: „Dezastrul României i-a apărut d-lui Polivanov ca un plăcut succes: << eșecul marilor proiecte românești nu este nefavorabil intereselor politicii rusești >>, declara el în una din acele note publicate de Troțki pentru edificarea popoarelor și educarea regilor, iar el explica încă o dată, cinic, pericolul unei României mărite după război, pentru Rusia”³¹.

O telegramă de la Sofia, sosită la Zürich la 6 februarie 1918, anunța că bolșevicii confiscaseră vasele ancorate în portul Chilia și au proclamat o republică independentă în teritoriul Deltei Dunării, cuprins între brațele Chilia și Sfântu Gheorghe³². Și ziarul „Strassburger Post” anunțase, pe baza acelorași surse bulgare, că „bolșevicii români au proclamat republica independentă a Gurilor Dunării”, iar o flotă era pregătită pentru a împiedica România să intre în posesia Basarabiei. Comentatorii francezi apreciau însă că în contextul tratativelor de la Brest-Litovsk, era vorba de politica germană de a sprijini alternativ cele două grupări revoluționare rusești, împiedicând astfel efectele nedorite pentru germani în privința apărării intereselor lor economice în zonă³³.

După o perioadă de consolidare economică, dar și de întărire pe plan diplomatic, Rusia se arată din nou interesată să joace un rol important în zonă, odată cu apropierea Germaniei de zona Mării Negre. În septembrie 1939 agenția de presă Havas informa despre convorbirile ce se desfășurau în vederea unui compromis între Bulgaria, România și Uniunea Sovietică. Astfel, în „Neue Zürcher Zeitung” apăruse știrea conform căreia „România ar ceda Bulgariei anumite părți din Dobrogea de sud, iar în compensație Rusia ar renunța să mai ridice chestiunea Basarabiei”. Firește, nu exista o confirmare oficială a acestor zvonuri³⁴. Și corespondentul de la Istanbul al ziarului „Daily Express” scria tot atunci că pactul ruso-turc pe care Saradjoglu urma să-l semneze la Moscova viza, pe lângă organizarea unui bloc al Mării Negre ce includea și România, Bulgaria și Turcia, închiderea strâmtoarelor pentru toate navele de război, un punct ce privea România: „retrocedarea Dobrogei românești către Bulgaria, dar și renunțarea de către Rusia la orice pretenții asupra Basarabiei”³⁵.

³¹ „L’Univers”, nr. 18, 30 decembrie 1917, p. 11.

³² „La Lanterne”, nr. 14808, 7 februarie 1918, p. 2.

³³ „Le Matin”, nr. 1240, 10 februarie 1918, p. 1.

³⁴ „Le Journal”, nr. 17145, 29 septembrie 1939, p. 3.

³⁵ „L’Action française”, nr. 272, 29 septembrie 1939, p. 3.

Acțiunea Uniunii Sovietice față de invadarea Poloniei de către Germania, era analizată în presa franceză într-un context mai larg, al întregii zone geostrategice. Se cita în acest sens din articolul scris de Geneviève Tabouis în ziarul „L'Œuvre”; era oare acțiunea Uniunii Sovietice în Polonia îndreptată împotriva Germaniei, sau în favoarea Germaniei? Sau orice act al Rusiei era contra Germaniei? Și în acest context se adăuga: „Totuși, poate lăsa U.R.S.S. Germania să se instaleze la Constanța și, prin urmare să invadeze România? Trupele ruse vor reocupa Basarabia? Acestea sunt întrebările ce se puneau ieri seară, atât la Londra cât și la Paris”³⁶.

Un observator al situației politice internaționale, nota la 26 iulie 1940: „Atenția U.R.S.S.-ului este acum fixată asupra României, căreia i se cerea cedarea Transilvaniei și a Dobrogei. După ultimele știri, ea va invita România să constituie o formă de guvernământ populară. În cazul când România ar ceda presiunii sovietice, nu va fi departe timpul când va fi anexată de U.R.S.S.”³⁷. La rândul său, publicația „Nouvelles tchécoslovaques”, ce apărea la Paris, nota în martie 1940 următoarele idei despre acțiunea rusească în Bulgaria, apărute în „Pester Lloyd”: „influența rusă este încurajată de faptul că interesele în <<problema românească>> sunt, să zicem, comune. Credem că problema Dobrogei va fi rezolvată de Rusia sovietică”³⁸.

Un comentariu apărut în ziarul „La Croix” nota însă și interesul Rusiei în chestiunea Dobrogei. Remarcând că Bulgaria nu va apela la arme pentru a-și rezolva revendicările din Dobrogea, autorul articolului nota: „Ea scotează să obțină satisfacție în mod pașnic. Apoi însă, dacă Rusia dorește controlul gurilor Dunării, altfel spus portul Constanța, capitala acestei provincii, sunt șanse ca Moscova să nu o cedeze cu plăcere Bulgariei... doar dacă aceasta nu acceptă să aibă soarta României”³⁹.

Atunci când se cunoștea deja că România va ceda Cadrilaterul, prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, ziarul francez „La Croix” își exprima opinia privind implicațiile acestui act: „privind din afară, putem constata că Axa, care a înlesnit ca acest acord privind Dobrogea să se realizeze, a punctat capital în Bulgaria, împotriva penetrării <<marelui prieten >> rus. Se știe, de fapt, că Sofia atunci când trata relațiile comerciale cu Sovietele, a respins o propunere ce îi oferea retrocedarea Dobrogei, în schimbul unor

³⁶ „Paris-Midi”, nr. 4402, 19 septembrie 1939, p. 4.

³⁷ „L'Effort”, nr. 195, 26 iulie 1940, p. 1.

³⁸ „Nouvelles tchécoslovaques”, nr. 53, 1 martie 1940, p. 5.

³⁹ „La Croix”, nr. 17620, 4 iulie 1940, p. 2.

compensații de ordin naval și aerian în teritoriul bulgar. Acum, Rusia nu se mai putea implica în Bulgaria”⁴⁰.

În ianuarie 1941 premierul bulgar, adresându-se Rusiei, amintea caracterul pașnic al revizionismului bulgar ce a făcut posibilă rezolvarea chestiunii Dobrogei, „cu ajutorul Italiei și Germaniei și cu înțelegerea U.R.S.S.”⁴¹.

În contextul anului 1943, presa franceză cenzurată scria despre disponibilitatea americanilor de a lăsa pe ruși să „bolșevizeze” Europa. Se cita în acest sens dintr-un articol apărut în „Washington Tribune” sub semnătura lui Constantin Brown, recunoscut ca expert în problemele Orientului Apropiat, următoarea idee: „nu este surprinzător că guvernul sovietic dorește să-și corecteze frontierele în Europa centrală și meridională și să anexeze părți din Polonia, Basarabia, Morava, dar și Dobrogea. Bulgaria ar dori încorporarea la Uniunea Sovietică dacă rușii ar reuși, prin anexarea Dobrogei, să stabilească o frontieră comună cu bulgarii”⁴².

Despre evoluția acestei chestiuni în contextul politic de după 23 August 1944, aflăm date importante dintr-un document întocmit de Inspectoratul regional de Poliție Constanța, la 3 septembrie 1946, redat mai jos *in extenso*: „Existența elementelor de origine slavă – Ruși și Lipoveni – afectează în special teritoriul Județului Tulcea, unde aceștia s-au așezat din primele timpuri ale venirii lor în România – prin a doua jumătate a secolului XVII – având ca ocupație de predilecție, pescuitul. Această populație însumează pe teritoriul urban al Inspectoratului 3.400 de lipoveni și 6.319 ruși, dintre care 2.860 lipoveni și 3.820 ruși locuiesc în orașul Tulcea, reprezentând 50% din populația orașului. Până în anul 1938 nu sunt cunoscuți să fi desfășurat vreo activitate de natură politică, o foarte mică parte din ei arătând interes pentru politica național-țărăniștilor. Existența acestei populațiuni nu a constituit o problemă pentru Poliția de Siguranță de Stat, până în anul 1944, când la 23 august, România rupând alianța nefirească cu Germania hitleristă, s-a alăturat luptei pentru libertate purtată de Națiunile Unite. Sosirea trupelor sovietice în țară și încheierea Convenției de Armistițiu, creiază situațiuni noi și pentru populația ruso-lipovenească din Dobrogea.

Afinități, datorate atât originii comune cât și probabil acelorași convingeri politice, dau naștere unui puternic curent pentru emigrare în U.R.S.S. Începutul îl face populația din comuna Năvodari, jud. Constanța, în

⁴⁰ „La Croix ”nr. 17666, 29 august 1940, p. 2.

⁴¹ „L’Écho annamite”, nr. 267, 13 ianuarie 1941, p. 1.

⁴² „Le Matin”, nr. 21400, 3 februarie 1943, p. 3.

majoritate lipoveni, care-și lichidează bunurile și emigrează în toamna anului 1944. Emigrarea devine o psihoză generală și sub stăpânirea ei, populația din satele Jurilovca, Slava Rusă, Slava Cercheză, Sarichioi, Dunavățul de Jos, Chilia Veche, se înscriu începând din toamna anului 1944 până în primăvara anului 1945, pentru a emigra în U.R.S.S. În acest scop își lichidează bunurile mobile și imobile, însă probabil din cauză că această acțiune nu s-a făcut în mod organizat, emigrarea nu a mai avut loc. Faptul acesta a produs o dezorientare firească în rândurile lipovenilor, care au căutat să-și ia bunurile înapoi de la cei cărora le vânduseră, dar nu a mai fost posibil, tranzacțiunile fiind făcute în mod liber și cu formalitățile legale. Se creiază astfel o stare de adâncă nemulțumire.

În al doilea rând au intervenit obligațiunile impuse prin Convenția de Armistițiu, la care trebuia să răspundă și populația rusă și lipoveană și anume prin predarea de bunuri, în special vite cornute și cai. Pe motivul însă că unii și-au lichidat bunurile și nu mai au altele, alții că, fiind de origine rusă, au suferit în timpul regimurilor de dictatură din România și că acum trebuie să fie scutiți, au făcut opoziție și au refuzat să predea acele bunuri atunci când li se cereau; în această situațiune s-au aflat sate întregi ca Jurilovca și Slava Rusă. Aceste nemulțumiri, în parte întemeiate, puteau fi ușor canalizate pe căi primejdioase și puse în slujba unor interese contrarii, atât populației de origine slavă, cât și însuși Statului Român. Într-adevăr, pe la sfârșitul lunii mai 1945, numitul Ioachim Vavilov, conducător de motor la I.N.C.O.P. din Tulcea, începe o intensă propagandă în rândurile populației de origine slavă, pentru a se cere anexarea Dobrogei la U.R.S.S. Ideia este repede însușită de această populație, deoarece părea ca salvatoare, pentru nemulțumirile care o frământau. Ia naștere astfel *Comitetul Național de Eliberare Rusă*, în luna iulie 1945, care avea drept scop anexarea Dobrogei la U.R.S.S. Prima manifestare a acestui Comitet se face cunoscută în mod fățiș la începutul lunii august 1945, când o delegație compusă din 30 muncitori, în frunte cu Dionisie Dumitru președintele Comisiei Locale a Sindicatelor Unite, Dumitru Borisov, secretarul Sindicatului Port-Transport, Ioachim Vavilov și Feodor Perevezov, casierul Cooperativei Victoria din Tulcea, s-au prezentat împuternicitului Subcomisiunii Aliate de Control din Tulcea cu o cerere bătută la mașină în limba rusă, solicitând anexarea Dobrogei la U.R.S.S. La începutul lunii august 1945, Comitetul a lansat un manifest intitulat *Soluția Problemei Naționale în România*, în care se arăta că naționalitățile conlocuitoare au dreptul la autodeterminare, care poate merge până la despărțirea de Statul Român; deasemeni Comitetul a redactat și un *Apel*, prin care chema populația de origine rusă la o mare întrunire publică în orașul Tulcea, în ziua de 19 august

1945, însă datorită măsurilor luate de organele polițienești, întrunirea nu a mai avut loc.

Comitetul agita și tema lipsei de drepturi pentru populația rusolipovenească, în ceea ce privește școlile cu învățători ruși, spitale și medici ruși, biserici și preoți ruși, cerând totodată să se atribuie acestei populațiuni – reprezentanților ei – majoritatea posturilor în conducerea administrativă a orașului Tulcea. În urma măsurilor luate prin arestarea agitatorului Ioachim Vavilov, precum și pentru identificarea și anchetarea celorlalți membri ai Comitetului, s-a recurs la ajutorul Comisiunii Aliate de Control, care a refuzat orice sprijin, lăsând în sarcina autorităților românești soluționarea cazului.

Lipsiți de acest sprijin și schimbându-se și condițiunile existente anterior, temele agitate de Comitet au început să-și piardă din importanță, făcând să scadă și activitatea acestuia. În prezent acțiunea Comitetului a încetat de a mai conta ca o acțiune organizată. La începutul lunii iunie 1946 parte din muncitorii de toate categoriile au încercat să constituie un nou comitet de eliberare, sub denumirea *Comitetul Național de Eliberare Slavă*. Acest Comitet, în compunerea căruia trebuia să intre numai muncitori, indiferent de origină, avea de urmărit aceleași scopuri ca și C.N.E.R., fără ca să se semnaleze ceva concret, în această direcție, până în prezent.

Concluziuni

Apariția C.N.E.R. nu ar fi fost posibilă dacă nu ar fi întâlnit cauzele obiective menționate mai sus, însă nu este exclus ca aceste cauze să nu fi condus inevitabil la mișcarea inițiată pentru anexarea Dobrogei, dacă nu ar fi intervenit și alte cauze de natură subiectivă: nemulțumirile unor membri ai P.C.R. din Tulcea pe tema veleităților lor nesatisfăcute, printre care se numără și Ioachim Vavilov. Este iarăși probabil că pentru obținerea majorității posturilor în administrația locală, s-a recurs la agitarea nemulțumirilor populației de origină slavă, pentru a o folosi ca un mijloc de presiune⁴³.

Se știe că în perioada imediat următoare posturile de conducere, atât cele administrative, cât și politice din zona Dobrogei, au fost ocupate preponderent de reprezentanții minorităților rusă și bulgară.

Concluzionând și noi, pe baza informațiilor deținute până în prezent, putem constata că relațiile româno-ruse din perioada anterioară anului 1950 au fost influențate serios de situația Dobrogei. Importanța geostrategică a acestei regiuni, ce se conturase încă din secolul al XVIII-lea, a determinat Rusia să se intereseze direct de situația Dobrogei, ce trebuia să îi servească intereselor sale

⁴³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța (SJAN Constanța), fond Chestura Poliției Constanța, dosar 40 bis/1945-1946, ff. 548-561.